

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
21.06.2021 № 131

Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце
«Геаграфія»
для XI класа ўстаноў адукацыі,
якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання і выхавання

(базавы ўзровень)

ГЕАГРАФІЯ

ГЛАВА 1

АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Геаграфія» (далей — вучэбная праграма) прызначана для вывучэння на базавым узроўні вучэбнага прадмета «Геаграфія» ў XI класе ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі.

2. Дадзеная вучэбная праграма разлічана на 35 гадзін (1 гадзіна на тыдзень).

3. **Мэта** вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія» — фарміраванне ведаў пра геаграфічныя аспекты глабальных праблем чалавецтва і магчымых шляхі іх пераадолення. Вывучэнне на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі базавага ўзроўню вучэбнага прадмета «Геаграфія» заклікана сфарміраваць у вучняў навуковыя ўяўленні і веды пра сутнасць і наступствы глабалізацыі; сучасныя геаэкалагічныя праблемы развіцця геаграфічнай абалонкі і актуальныя сацыяльна-эканамічныя праблемы, якія ўзнікаюць у геаграфічнай прасторы; сутнасць праблемы прыродакарыстання і ўстойлівага развіцця як асновы гарманічнага развіцця грамадства і прыроды.

4. **Задачы** вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія»:

- фарміраванне ўмення выяўляць значэнне і магчымасці геаграфіі ў вырашэнні глабальных праблем чалавецтва;
- усведамленне сутнасці геаэкалагічных праблем геаграфічнай абалонкі, заканамернасцей іх працягнення і магчымых шляхоў вырашэння на глабальным, рэгіянальным і лакальным узроўнях;
- фарміраванне ўмення вызначаць заканамернасці ўзнікнення, тэндэнцыі развіцця і магчымых напрамкі вырашэння сацыяльна-эканамічных праблем чалавецтва на розным тэрытарыяльным узроўні;

- усведамленне важнасці і значнасці комплекснага геаграфічнага падыходу да вывучаемых з'яў, базавых геаэкалагічных прынцыпаў, правіл, законаў прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя;
- фарміраванне ўмення вызначаць геаграфічныя асаблівасці глабальных мадэлей развіцця свету, Мэт у галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва і Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 года.

5. На вучэбных занятках рэкамендуецца выкарыстоўваць разнастайныя метады навучання і выхавання: гутарка, тлумачэнне, самастойная работа, наглядныя метады, выкананне практычных работ і інш. З мэтай актывізацыі пазнавальнай дзейнасці вучняў выкарыстоўваюцца метады праблемнага выкладу, эўрыстычныя, даследчыя метады, дыскусіі, метады праектаў і інш.

У працэсе навучання мэтазгодна спалучаць формы навучання, якія прадугледжваюць арганізацыю актыўнай вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў па засваенні зместу адукацыі: фронтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца настаўнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы.

6. Аптымальнымі і эфектыўнымі падыходамі, якія вызначаюць тэарэтычную і метадычную базу вывучэння вучэбнага прадмета «Геаграфія», з'яўляюцца комплексны геаграфічны, сістэмна-дзейнасны, дэтэрмінісцкі, прафесійна-кампетэнтнасны, культуралагічны, даследчы і каштоўнасны.

Ключавыя падыходы пабудовы зместу:

- **Комплексны геаграфічны падыход** прадугледжвае лагічную ўзаемасувязь і ўзаемазалежнасць прыродных з'яў, сацыяльных структур, эканамічных і палітычных працэсаў, спалучае пры аналізе тэрыторыі ўлік прасторы, часу і агульных індывідуальных асаблівасцей, абагульняе веды пра сучасныя асаблівасці і заканамернасці фарміравання, тэндэнцыі развіцця і магчымыя напрамкі вырашэння глабальных геаэкалагічных і сацыяльна-эканамічных праблем чалавецтва на розным тэрытарыяльным узроўні.

- **Сістэмна-дзеінасны падыход** вызначае неабходнасць паслядоўнага прадстаўлення зместу вучэбнага матэрыялу і вучэбных задач і прадугледжвае арганізацыю вучэбнага супрацоўніцтва розных узроўняў (настаўнік — вучань, вучань — вучань, вучань — група).
 - **Дэтэрмінісцкі падыход** заснаваны на выяўленні прычын, заканамернасцей і вынікаў прыродных з’яў і працэсаў у грамадстве.
 - **Прафесійна-кампетэнтнасны падыход** накіраваны на фарміраванне ў вучняў геаграфічных ведаў і развіццё ўменняў і навыкаў, якія маюць практычную і прыкладную значнасць у іх жыцці і будучай прафесійнай дзейнасці.
 - **Культуралагічны падыход** дазваляе разгледзець геаграфічнае асяроддзе праз прызму дасягненняў агульначалавечай культуры і накіраваны на развіццё духоўнасці, маралі і гуманістычных якасцей асобы вучня.
 - **Даследчы падыход** мае на ўвазе пошук, даследаванне і творчасць на вучэбных занятках.
 - У аснове **каштоўнаснага падыходу** ляжыць арыентацыя на комплекс каштоўнасцей, якія прадстаўлены агульначалавечымі каштоўнасцямі, а таксама паняццямі: Чалавек (абсалютная каштоўнасць), Веды, Айчына, Зямля, Мір.
- Кампетэнтнасны падыход** інтэгруе названыя падыходы і забяспечвае комплекснае авалоданне вучнямі прадметнымі і метапрадметнымі ведамі і ўменнямі. Кожная з кампетэнцый характарызуецца сваім вучэбным зместам (тэарэтычным і практычным), а таксама асноўнымі відамі дзейнасці:
- **вучэбна-пазнавальная кампетэнцыя** прадугледжвае валоданне ведамі пра аб’екты вывучэння фізічнай і сацыяльна-эканамічнай геаграфіі і адпаведнымі ўменнямі, навыкамі і спосабамі дзейнасці;
 - **кампетэнцыя прыярытэту геаграфічнай інфармацыі** прадугледжвае фарміраванне ўменняў характарызаваць фізіка-геаграфічныя асаблівасці прыроды мацерыкоў і акіянаў, вылучаць агульныя і адметныя тэрытарыяльныя асаблівасці, эканоміка-геаграфічныя паказчыкі асобных краін, асаблівасці геаграфічнага і геапалітычнага становішча тэрыторый, Мэт у галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва

- і Нацыянальнай стратэгіі ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 года;
- *каштоўнасна-сэнсавая кампетэнцыя* прадугледжвае развіццё ўменняў выбіраць мэтавыя і сэнсавыя ўстаноўкі для сваіх дзеянняў і ўчынкаў, прымаць рашэнні; здольнасцей вучняў бачыць і разумець навакольны свет, усведамляць сваю ролю і прызначэнне;
 - *кампетэнцыя геаграфічных дзеянняў* забяспечвае фарміраванне вопыту дзейнасці па ўжыванні геаграфічных ведаў і ўменняў у жыццёвых сітуацыях;
 - *кампетэнцыя прасторавага арыентавання* забяспечвае фарміраванне ўменняў працаваць з картаграфічнымі крыніцамі інфармацыі, выкарыстоўваць інфармацыю пра геаграфічныя працэсы і з’явы і ажыццяўляць прасторава-тэрытарыяльную прывязку;
 - *картаграфічная кампетэнцыя* забяспечвае фарміраванне вопыту дзейнасці з вучэбнымі геаграфічнымі картамі рознага маштабу, ахопу тэрыторыі і зместу па знаходжанні геаграфічных аб’ектаў, выбары патрэбнай інфармацыі, карт патрэбнага зместу для пэўнай задачы; уменняў і навыкаў работы з контурнымі картамі па нанясенні патрэбнай інфармацыі, складанні картаграм і картадыяграм;
 - *камунікатыўная кампетэнцыя* рэалізуецца пры дапамозе развіцця здольнасцей вучняў да камунікатыўнай дзейнасці: геаграфічна аргументаваць вынікі назіранняў працэсаў, якія адбываюцца ў прыродзе і грамадстве, адлюстроўваць іх рознымі спосабамі; умення выкарыстоўваць міжасобасныя формы ўзаемадзеяння і зносін у працэсе навучання.

7. Глобальныя праблемы чалавецтва — раздзел у сістэме геаграфічнай адукацыі ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі, які інтэгруе сістэму ведаў геаграфічных навук для аналізу ўзаемадзеяння і ўзаемаабумоўленасці прыроднага асяроддзя, чалавека і грамадства, прасторава-часавых заканамернасцей, іх дынамікі і эвалюцыі; пазнання законаў тэрытарыяльнай арганізацыі прыроды і грамадства.

Геаграфічная навука выйшла на якасна новы ўзровень свайго развіцця, абумоўлены павялічаным значэннем геаграфіі ў разуменні складаных прыродных і сацыяльна-эканамічных працэсаў,

якія адбываюцца на нашай планеце, аптымiзацыi выкарыстання яе прасторы i засваення рэсурсаў, асэнсаваннi будучага Зямлi i магчымасцi развiцця чалавечага грамадства з яго запытамі, якія пастаянна павялічваюцца.

Базавы ўзровень вывучэння геаграфіi прадугледжвае засваенне вучнямі абавязковага зместу дадзенай вучэбнай праграмы ў адпаведнасцi з патрабаваннямі да ўзроўню падрыхтоўкi вучняў. Базавы ўзровень забяспечвае развiццё асобы вучня сродкамі геаграфіi, спрыяе фарміраванню геаграфічнага светапогляду, каштоўнаснасавых устаноў, гатоўнасцi i здольнасцi да самаразвiцця, асобнага i прафесійнага самавызначэння.

Дадзеная вучэбная праграма ўключае ўводзіны, 2 раздзелы, 10 тэм. У дадзенай вучэбнай праграме прадугледжаны рэзерв часу. Асноўныя патрабаваннi да вынікаў вучэбнай дзейнасцi вучняў прадстаўлены з улiкам змястоўнай галiны i iх узроставых фізіялагiчных асаблівасцей. Фарміраванне ўяўленняў, ведаў, уменняў i навыкаў забяспечвае базавы ўзровень засваення абавязковага зместу i прадугледжвае магчымасць працягу адукацыi, а таксама здольнасць самаарганiзацыi з мэтай вырашэння вучэбных i практычных задач. Дадзеная вучэбная праграма грунтуецца на выкарыстаннi геаграфічнай наменклатуры, засвоенай вучнямі ў VI—X класах. У змесце дадзенай вучэбнай праграмы выкладзены асноўныя геаэкалагiчныя праблемы геаграфічнай абалонкi Зямлi. Вывучэнне сацыяльна-эканамічных глабальных праблем чалавецтва грунтуецца на навуковых асновах Мэт у галiне ўстойлівага развiцця чалавецтва. Вывучэнне вучэбнага прадмета «Геаграфія» завяршаецца разглядам магчымых напрамкаў вырашэння глабальных праблем чалавецтва i яго ўстойлівага развiцця.

8. Прынцыпамi адбору зместу навучання з'яўляюцца:

- прынцып развiцця прыродазнаўчанавуковага мыслення;
- цэласнага ўяўлення пра свет;
- сувязi тэорыi з практыкай i рэалiзацыi праз практычную дзейнасць;
- мінімiзацыi тэарэтычных звестак з улiкам iх значнасцi ў паўсядзённым жыццi;
- узаемасувязi пачуццёвага i лагiчнага, рацыянальнага i ірацыянальнага ў працэсе пазнання свету.

ГЛАВА 2

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА ПРАДМЕТА. АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Уводзіны (1 гадзіна)

Глабальныя праблемы чалавецтва і роля геаграфіі ў іх вырашэнні. Асаблівасці геаграфічнага падыходу да вывучэння глабальных праблем.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ ролю геаграфіі ў вырашэнні глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ асноўныя групы глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ асаблівасці геаграфічнага падыходу да вывучэння глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ значэнне гуманітарна-экалагічнага падыходу да вырашэння глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ асноўныя паняцці: *геаэкалагічныя глабальныя праблемы, глабальныя праблемы чалавецтва, гуманітарна-экалагічны падыход, сацыяльна-эканамічныя глабальныя праблемы;*

у м е ц ь:

- ◆ аналізаваць ролю геаграфіі ў вырашэнні глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ характарызаваць асноўныя групы глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ вызначаць асаблівасці геаграфічнага падыходу да вывучэння глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ характарызаваць асноўныя функцыі геаграфічнай абалонкі;
- ◆ абгрунтоўваць значэнне гуманітарна-экалагічнага падыходу да вырашэння глабальных праблем чалавецтва.

І. ГЕАЭКАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ГЕАГРАФІЧНАЙ АБАЛОНКІ (14 гадзін)

Т э м а 1. Геаэкалагічныя праблемы літасферы (3 гадзіны)

Геаэкалагічныя функцыі літасферы. Геаэкалагічныя асаблівасці літасферы. Геаэкалагічныя функцыі літасферы: рэсурсная, геадынамічная, геафізічная і геахімічная. Роля біёты, чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці ў вялікім (геалагічным) кругавароце рэчываў.

Прыродныя прычыны трансфармацыі літасферы. Асноўныя прыродныя прычыны змянення функцый літасферы. Уплыў сучасных тэктанічных і геамарфалагічных працэсаў на стан навакольнага асяроддзя.

Уплыў дзейнасці чалавека на літасферу. Геаэкалагічныя змяненні навакольнага асяроддзя пры разведцы, здабычы, транспарціроўцы і выкарыстанні карысных выкапняў. Уплыў горных работ на атмасферу і гідрасферу. Рэкультывацыя парушаных ландшафтаў, яе асноўныя этапы і напрамкі.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ♦ геаэкалагічныя асаблівасці літасферы і яе асноўныя функцыі;
- ♦ асноўныя прыродныя і антрапагенныя прычыны змянення літасферы;
- ♦ асноўныя геаэкалагічныя наступствы ўплыву дзейнасці чалавека на літасферу;
- ♦ асноўныя паняцці: *геаэкалагічныя наступствы, біёта, вялікі (геалагічны) кругаварот рэчываў, рэкультывацыя*;

у м е ц ь:

- ♦ выяўляць значэнне элементаў літасферы для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ♦ аналізаваць наступствы антрапагеннага ўздзеяння на літасферу;
- ♦ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем літасферы на розным тэрытарыяльным узроўні;

- ◆ приводзіць прыклады праяўлення геаэкалагічных функцый літасферы ў сваёй мясцовасці, іх уплыву на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні літасферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Т э м а 2. Геаэкалагічныя праблемы атмасферы (4 гадзіны)

Геаэкалагічныя асаблівасці атмасферы. Ахоўныя функцыі атмасферы. Значэнне атмасферы для чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці. Кліматычныя рэсурсы.

Уплыў дзейнасці чалавека на атмасферу, клімат і надвор'е. Забруджванне атмасферы і яго ўздзеянне на біёту і чалавека. Крыніцы і важнейшыя кампаненты антрапагеннага забруджвання атмасферы.

Антрапагеннае змяненне клімату. Роля антрапагеннага фактару ва ўтварэнні парніковага эфекту, дэградацыі азоновага слоя, выпадзенні кіслотных ападкаў і лакальным забруджванні паветра.

Магчымыя прычыны і наступствы змянення клімату. Асноўныя прычыны змянення клімату. Уплыў антрапагеннага ўздзеяння на змяненне клімату. Геаэкалагічныя наступствы ўздзеяння магчымых змяненняў клімату на прыроду, гаспадарчую дзейнасць і здароўе чалавека.

Практычная работа

1. Ацэнка кліматычных умоў сваёй мясцовасці, іх уплыў на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ геаэкалагічныя асаблівасці атмасферы;
- ◆ ролю кліматычных і пагодных умоў у жыцці чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ асноўныя крыніцы і найважнейшыя кампаненты антрапагеннага забруджвання атмасферы;

- ◆ сучасныя тэндэнцыі і геаэкалагічныя наступствы змянення клімату;
- ◆ асноўныя паняцці: *кліматычныя рэсурсы, парніковы эфект, змяненне клімату, экстрэмальныя кліматычныя з'явы;*

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне кліматычных і пагодных умоў для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы антрапагеннага ўздзеяння на стан атмасферы і клімат;
- ◆ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем атмасферы на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ прыводзіць прыклады ўплыву кліматычных і пагодных умоў сваёй мясцовасці на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ даваць ацэнку кліматычным умовам сваёй мясцовасці;
- ◆ характарызаваць уплыў кліматычных умоў на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні атмасферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Т э м а 3. Геаэкалагічныя праблемы гідрасферы (3 гадзіны)

Геаэкалагічныя асаблівасці гідрасферы. Асноўныя геаэкалагічныя функцыі гідрасферы і яе значэнне для жыцця людзей. Водныя рэсурсы і водазабеспячэнне. Рэгіянальныя асаблівасці водазабеспячэння краін свету.

Уздзеянне дзейнасці чалавека на воды сушы. Уплыў розных відаў гаспадарчай дзейнасці чалавека на колькасць і якасць водных рэсурсаў. Дэфіцыт і дэградацыя вод сушы. Геаэкалагічныя аспекты воднай гаспадаркі. Праблемы кіравання водаспажываннем.

Геаэкалагічныя праблемы Сусветнага акіяна. Антрапагеннае ўздзеянне на Сусветны акіян. Геаэкалагічныя наступствы забруджвання Сусветнага акіяна. Асноўныя напрамкі павышэння эфектыўнасці выкарыстання, аховы водных рэсурсаў сушы і Сусветнага акіяна.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ геаэкалагічныя асаблівасці гідрасферы;
- ◆ сучасны геаэкалагічны стан элементаў гідрасферы;
- ◆ асноўныя крыніцы і віды антрапагеннага забруджвання гідрасферы;
- ◆ асноўныя напрамкі павышэння эфектыўнасці выкарыстання і аховы водных рэсурсаў сушы і Сусветнага акіяна;
- ◆ асноўныя паняцці: *водны баланс, водная гаспадарка, вода-забеспячэнне*;

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне элементаў гідрасферы для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы антрапагеннага ўздзеяння на гідрасферу;
- ◆ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем гідрасферы на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ характарызаваць уплыў розных відаў гаспадарчай дзейнасці на колькасць і якасць водных рэсурсаў;
- ◆ прыводзіць прыклады ўплыву гідралагічных умоў сваёй мясцовасці на чалавека і яго гаспадарчую дзейнасць;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні гідрасферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

**Т э м а 4. Геаэкалагічныя праблемы
біясферы (4 гадзіны)**

Геаэкалагічныя асаблівасці біясферы. Роля біясферы ў геаграфічнай абалонцы і яе значэнне для жыцця людзей. Уплыў дзейнасці чалавека на біясферу. Сучасныя ландшафты Зямлі.

Уплыў прыродных фактараў і дзейнасці чалавека на зямельныя і глебавыя рэсурсы. Зямельныя і глебавыя рэсурсы. Дэградацыя зямель і глеб. Неспрыяльныя геаэкалагічныя наступствы антрапагеннага выкарыстання зямельных і глебавых рэсурсаў.

Праблемы апустыньвання і абязлесення. Маштабы праяўлення, асноўныя прыродныя перадумовы і антрапагенныя прычыны. Мерапрыемствы па прадухіленні апустыньвання і абязлесення і барацьбе з імі.

Роля біёты ў біясферы і гаспадарчай дзейнасці чалавека. Роля раслін і жывёлы як элементаў біясферы і іх значэнне для гаспадарчай дзейнасці чалавека. Біялагічная і прыродная разнастайнасць Зямлі і праблема яе захавання. Асабліва ахоўныя прыродныя тэрыторыі ў свеце, іх тыпы і значэнне.

Практычная работа

2*. Характарыстыка геаэкалагічнага стану прыроды сваёй мясцовасці, магчымыя мерапрыемствы па яе ахове.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ геаэкалагічныя асаблівасці біясферы;
- ◆ значэнне біясферы для чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ геаэкалагічныя наступствы антрапагеннага ўздзеяння на біясферу;
- ◆ асаблівасці працэсаў дэградацыі зямель і глеб, апустыньвання, абязлесення;
- ◆ асноўныя напрамкі рацыянальнага выкарыстання зямельных рэсурсаў;
- ◆ асаблівасці аховы натуральных ландшафтаў і прыроднай разнастайнасці Зямлі;
- ◆ асноўныя паняцці: *дэградацыя зямель, дэградацыя глеб, абязлесенне, апустыньванне, прыродная разнастайнасць*;

у м е ц ь:

- ◆ вызначаць ролю раслін і жывёлы для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы антрапагеннага ўздзеяння на стан прыроднага асяроддзя;
- ◆ характарызаваць асаблівасці праяўлення геаэкалагічных праблем біясферы на розным тэрытарыяльным узроўні,

геаэкалагічнага стану прыроды сваёй мясцовасці і верагодных мерапрыемстваў па яе ахове;

- ◆ абгрунтоўваць неабходнасць аховы прыроды і рацыянальнага выкарыстання яе рэсурсаў;
- ◆ вызначаць стан прыроднага асяроддзя сваёй мясцовасці;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады, якія адлюстроўваюць прыродныя і антрапагенныя змяненні біясферы на розным тэрытарыяльным узроўні.

Падагульняльнае паўтарэнне (1 гадзіна)

II. САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫЯ ГЛАБАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ

(16 гадзін)

Тэма 5. Дэмаграфічныя праблемы (3 гадзіны)

Праблема дэмаграфічнай нагрузкі. Нераўнамернасць росту колькасці насельніцтва свету. Дэмаграфічны выбух і дэпапуляцыя ў свеце. Дэмаграфічная палітыка і яе асаблівасці ў розных рэгіёнах і краінах.

Праблема старэння насельніцтва. Перадумовы старэння насельніцтва свету. Дынаміка ўзроставай структуры насельніцтва свету і рэгіёнаў. Сутнасць праблемы старэння насельніцтва. Наступствы дэмаграфічнага старэння. Міжнароднае рэгуляванне праблемы старэння насельніцтва.

Праблема міжнароднай міграцыі. Глобальны характар і наступствы міжнароднай міграцыі. Унутрана перамешчаныя асобы (УПА) і праблема бежанства ў сучасным свеце. Віды міграцыйнай палітыкі ў свеце. Замяшчальная міграцыя як форма дэмаграфічнай палітыкі.

Практычная работа

3. Аналіз дынамікі міжнароднай міграцыі ў рэгіёнах свету.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ

ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асаблівасці дынамікі колькасці насельніцтва свету, развітых краін і краін, якія развіваюцца;

- ◆ геаграфію дэмаграфічнага выбуху і дэпапуляцыі;
- ◆ геаграфічныя заканамернасці дэмаграфічнай нагрузкі;
- ◆ прынцыпы дэмаграфічнай палітыкі ў розных рэгіёнах і краінах;
- ◆ дынаміку ўзроставай структуры насельніцтва свету і рэгіёнаў;
- ◆ асаблівасці міжнароднай міграцыі ў рэгіёнах свету;
- ◆ асноўныя паняцці: *дэмаграфічны выбух, дэпапуляцыя, дэмаграфічная нагрузка, дэмаграфічная палітыка, унутрана перамяшчэння асобы*;

у м е ц ь:

- ◆ вызначаць прычыны адрознення дынамікі колькасці насельніцтва развітых краін і краін, якія развіваюцца;
- ◆ характарызаваць узровень дэмаграфічнай нагрузкі;
- ◆ характарызаваць асаблівасці дэмаграфічнай палітыкі ў розных рэгіёнах і краінах;
- ◆ вызначаць прычыны міжнароднай міграцыі ў рэгіёнах свету;
- ◆ аналізаваць дынаміку міжнароднай міграцыі ў рэгіёнах свету;
- ◆ характарызаваць геапалітычныя, дэмаграфічныя, сацыяльна-эканамічныя наступствы міжнароднай міграцыі;
- ◆ называць і паказваць на карце:
 - прыклады краін свету з высокімі тэмпамі росту колькасці насельніцтва (Бахрэйн, Нігер, Экватарыяльная Гвінея);
 - прыклады краін свету з высокімі тэмпамі адмоўнай дынамікі колькасці насельніцтва (Літва, Латвія, Балгарыя і Румынія).

Тэма 6. Харчовая праблема (2 гадзіны)

Прычыны голаду і харчовай праблемы ў свеце. Прыродныя, сацыяльна-эканамічныя і палітычныя прычыны голаду ў свеце. Геаграфія і структура харчавання насельніцтва. Рэгіянальныя аспекты голаду і харчовай праблемы. Міжнароднае вымярэнне голаду.

Харчовае забеспячэнне насельніцтва краін свету. Шляхі вырашэння харчовай праблемы. Харчовая бяспека. Вымярэнне харчовай бяспекі.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ♦ прыродныя, сацыяльна-эканамічныя і палітычныя прычыны голаду ў свеце, геаграфію і структуру харчавання насельніцтва і магчымыя шляхі вырашэння глабальнай харчовай праблемы;
- ♦ асаблівасці рэгіянальных аспектаў голаду і харчовай праблемы;
- ♦ асноўныя паняцці: *голад, харчовая бяспека, «зялёная рэвалюцыя»*;

у м е ц ь:

- ♦ аналізаваць прычыны і асаблівасці праяўлення глабальнай харчовай праблемы;
- ♦ глумачыць глабальнасць і рэгіянальныя асаблівасці голаду і харчовай праблемы;
- ♦ вызначаць магчымыя шляхі вырашэння харчовай праблемы;
- ♦ абгрунтаваць неабходнасць удасканалення вытворчасці і выкарыстання прадуктаў харчавання ў краінах і рэгіёнах свету;
- ♦ называць і паказваць на карце прыклады краін свету з праблемай голаду (Цэнтральнаафрыканская Рэспубліка (ЦАР), Мадагаскар, Карэйская Народна-Дэмакратычная Рэспубліка (КНДР)).

**Тэма 7. Праблема вычарпання мінеральна-сыравінных
рэсурсаў свету (2 гадзіны)**

Прычыны і сутнасць праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў. Прыродна-рэсурсны патэнцыял (ПРП) тэрыторыі. Геаграфія запасаў і рэсурсазабяспечанасць свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў. Рэсурсны цыкл.

Шляхі вырашэння праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў. Дынаміка, геаграфія і аб'ёмы спажывання мінеральна-сыравінных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца. Адказнае спажыванне і вытворчасць.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ значэнне мінеральна-сыравінных рэсурсаў для гаспадарчай дзейнасці чалавека;
- ◆ асаблівасці спажывання мінеральна-сыравінных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ магчымыя шляхі вырашэння праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў;
- ◆ асноўныя паняцці: *прыродна-рэсурсны патэнцыял тэрыторыі, рэсурсны цыкл, геаграфічнае рэсурсавядзенне;*

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне прыродна-рэсурснага патэнцыялу для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць прычыны, фактары адрозненняў у рэсурсазабяспечанасці рэгіёнаў і краін свету асноўнымі відамі мінеральных рэсурсаў;
- ◆ тлумачыць глабальнасць праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў;
- ◆ вызначаць магчымыя шляхі вырашэння праблемы вычарпання мінеральна-сыравінных рэсурсаў;
- ◆ прыводзіць прыклады рацыянальнага выкарыстання мінеральна-сыравінных рэсурсаў у краінах і рэгіёнах свету;
- ◆ разлічваць паказчыкі рэсурсазабяспечанасці краін і рэгіёнаў свету мінеральнымі рэсурсамі;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады краін з лішкам рэсурсаў (Канада, Аўстралія, Расія), рэсурсазабяспечаных (Злучаныя Штаты Амерыкі (ЗША), Кітай, Бразілія), рэсурсадэфіцытных (Японія, Рэспубліка Карэя, Італія) краін.

Тэма 8. Энергетычная праблема (2 гадзіны)

Прычыны глабальнай энергетычнай праблемы. Дынаміка і прагноз спажывання энергетычных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца. Уплыў энергетыкі на навакольнае асяроддзе.

Шляхі вырашэння глабальнай энергетычнай праблемы. Кароткая гісторыя шляхоў вырашэння энергетычнай праблемы. Рацыянальнае выкарыстанне энергетычных рэсурсаў свету і энергазберажэнне. Усеагульны доступ да сучасных крыніц энергіі. Перспектывы развіцця альтэрнатыўнай энергетыкі. Энергетычная бяспека.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ
ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ значэнне энергетыкі для гаспадарчай дзейнасці чалавека;
- ◆ дынаміку спажывання энергетычных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ прычыны ўзнікнення, асаблівасці праяўлення і магчымых шляхі вырашэння глабальнай энергетычнай праблемы;
- ◆ асноўныя паняцці: *энергетычная бяспека*;

у м е ц ь:

- ◆ выяўляць значэнне энергетыкі для розных відаў гаспадарчай дзейнасці;
- ◆ аналізаваць дынаміку спажывання энергетычных рэсурсаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ тлумачыць уплыў энергетыкі на навакольнае асяроддзе;
- ◆ аналізаваць прычыны і рэгіянальныя асаблівасці праяўлення глабальнай энергетычнай праблемы;
- ◆ вызначаць магчымых шляхі вырашэння энергетычнай праблемы;
- ◆ абгрунтаваць неабходнасць рацыянальнага выкарыстання традыцыйных і альтэрнатыўных крыніц энергіі ў краінах і рэгіёнах свету;
- ◆ разлічваць паказчыкі забяспечанасці рэгіёнаў і краін свету энергетычнымі рэсурсамі;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады краін са скарачэннем спажывання энергіі (Вялікабрытанія, Германія, Італія), з найбольшымі аб'ёмамі спажывання энергіі (Кітай, Злучаныя Штаты Амерыкі (ЗША), Індыя).

Тэма 9. Геапалітычныя праблемы (3 гадзіны)

Геапалітычныя праблемы ХХІ стагоддзя, прычыны і наступствы. Праблема рэгіянальных канфліктаў. Шляхі вырашэння рэгіянальных канфліктаў.

Праблема міжнароднага тэрарызму. Прычыны і формы праяўлення міжнароднага тэрарызму. Дынаміка міжнароднага тэрарызму ў свеце. Міжнародныя меры пераадолення праблемы міжнароднага тэрарызму.

Праблема захавання міру. Сутнасць праблемы захавання міру і бяспекі. Праблема раззбраення. Праблема прадухілення ядзернай вайны і скарачэння ўзбраення. Міжнародны кантроль над ядзернай зброяй. Забарона хімічнай зброі.

Практычная работа

4*. Характарыстыка палітыка-геаграфічнага становішча краіны свету (на выбар).

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асноўныя геапалітычныя праблемы ХХІ ст., іх прычыны і наступствы;
- ◆ магчымыя шляхі вырашэння рэгіянальных канфліктаў;
- ◆ прычыны, формы праяўлення і дынаміку міжнароднага тэрарызму;
- ◆ асноўныя асаблівасці праблемы захавання міру і бяспекі, раззбраення і прадухілення ядзернай вайны;
- ◆ асноўныя паняцці: *рэгіянальны канфлікт, новыя незалежныя дзяржавы;*

у м е ц ь:

- ◆ характарызаваць асноўныя геапалітычныя праблемы ХХІ ст., палітыка-геаграфічнае становішча краін свету;
- ◆ аналізаваць прычыны і наступствы рэгіянальных канфліктаў у развітых краінах і краінах, якія развіваюцца;
- ◆ вызначаць прычыны і формы міжнароднага тэрарызму;
- ◆ абгрунтоўваць неабходнасць захавання міру і бяспекі, раззбраення і прадухілення ядзернай вайны;

- ◆ прыводзіць прыклады ўдзелу Арганізацыі Аб'яднаных Нацый у вырашэнні глабальных геапалітычных праблем;
- ◆ называць і паказваць на карце прыклады рэгіянальных канфліктаў (араба-ізраільскі, інда-пакістанскі, карэйскі, тайваньскі).

Тэма 10. Рацыянальнае прыродакарыстанне і ўстойлівае развіццё чалавецтва (4 гадзіны)

Рацыянальнае прыродакарыстанне. Гісторыя ўзаемадзеяння чалавека і прыроды. Прыродакарыстанне і яго асноўныя тыпы. Геаэкалагічныя прынцыпы, правілы, законы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя.

Магчымыя шляхі вырашэння глабальных праблем. Узаемасувязь глабальных праблем. Асаблівасці ўспрымання чалавекам праблем навакольнага асяроддзя. Гуманітарна-экалагічны падыход і яго значэнне ў вырашэнні глабальных праблем.

Устойлівае развіццё чалавецтва. Паняцце і асноўныя прынцыпы ўстойлівага развіцця чалавецтва. Мэты ў галіне ўстойлівага развіцця чалавецтва на перыяд да 2030 года. Геаграфічныя аспекты Мэт устойлівага развіцця чалавецтва. Нацыянальная стратэгія ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на перыяд да 2030 года.

Практычная работа

5*. Распрацоўка сцэнарыя вырашэння адной з глабальных праблем чалавецтва.

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Вучні павінны:

в е д а ц ь:

- ◆ асноўныя перыяды гісторыі ўзаемадзеяння чалавека і прыроды;
- ◆ геаэкалагічныя прынцыпы, правілы, законы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя;
- ◆ крытэрыі, паказчыкі і параметры геаэкалагічнага стану навакольнага асяроддзя;

- ◆ ролю чалавека і яго гаспадарчай дзейнасці ў змяненні прыродных працэсаў;
- ◆ магчымыя наступствы і шляхі вырашэння асноўных глабальных праблем чалавецтва;
- ◆ галоўныя палажэнні стратэгіі ўстойлівага развіцця чалавецтва і Рэспублікі Беларусь;
- ◆ асноўныя паняцці: *прыродакарыстанне, ахова навакольнага асяроддзя, стратэгія ўстойлівага развіцця*;

у м е ц ь:

- ◆ характарызаваць асноўныя перыяды гісторыі ўзаемадзеяння чалавека і прыроды;
- ◆ аналізаваць геаэкалагічныя прынцыпы, правілы, законы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя;
- ◆ абгрунтаваць выкарыстанне прыродных рэсурсаў у залежнасці ад велічыні іх запасаў, гаспадарчай значнасці, патрэбнасці і мэтазгоднасці асваення;
- ◆ вызначаць крытэрыі, паказчыкі і параметры геаэкалагічнага стану навакольнага асяроддзя;
- ◆ характарызаваць асаблівасці ўзаемасувязі і праяўлення глабальных праблем чалавецтва на розным тэрытарыяльным узроўні;
- ◆ вызначаць магчымыя шляхі, сцэнарыі і варыянты вырашэння глабальных праблем чалавецтва.

Падагульняльнае паўтарэнне (1 гадзіна)

Заклучэнне (1 гадзіна)

Геаграфія ў сучасным свеце і яе галоўныя функцыі. Перспектывы развіцця геаграфіі. Міжнароднае супрацоўніцтва ў галіне геаграфіі і рашэнні глабальных праблем чалавецтва.

Рэзерв часу (1 гадзіна)